

dr. phil. Erik Kroman har været primus motor i disse bestræbelser og kan nu selv som det første bind i en række fremlægge Malmø's rådstueprotokol for første halvdel af det 16. århundrede.

Flere momenter har talt for at begynde med Malmø: Denne by var før Skånes overgang til Sverige Danmarks næststørste og spillede ofte en betydningsfuld politisk rolle; dens retsprotokol er bevaret langt tilbage; og endelig ønskede man at markere 300-året for Roskildefreden ved et udgiversamarbejde med Malmø Stadsarkiv.

Årene 1503-48 rummer betydningsfulde politiske begivenheder i rigt mål; Malmø by var en vigtig brik i Christian 2's spil og var af central betydning under grevefejde og reformation. Alligevel må læseren ikke vente at finde megen oplysning om disse begivenheder af rigshistorisk betydning i rådstueprotokollen, hvilket hænger sammen med dens oprindelse. Byens ydre politik afsatte ikke indførsler i »byens bog«; i den protokolledes borgmester og råds afgørelser i borgernes retssager. Hvad byens domstol havde at tage stilling til, var, uanset om landet havde krig eller fred, retstrætter om handel, håndværk og hor. Nærværende kildeudgave vil da utvivlsomt mere end for den politiske historie blive af betydning for forskning i retsvæsenets historie og i Malmø's lokalhistorie samt for studiet af reformationens mangeartede virkninger på det danske samfunds liv.

Sidstnævnte problem belyses af en række interessante protokollater fra slutningen af 1530'erne, som til tider er direkte fornøjelig læsning. Et hovedemne er i denne forbindelse byrådets forhandlinger med de nye protestantiske præster om disses aflønning;

ligeledes har kirkernes vedligeholdelse og hospitalernes fremtidige indretning krævet rådets medvirken. En travl virksomhed synes byens domstol at have udfoldet med i reformationens kølvand at fælde dom i en række pikante skilsmisssager.

Dr. Kromans udgave er forbilledligt udstyret med hjælpeapparat i form af tekstkritiske noter, person- og stednavneregister, forklaringer på gamle ord, mønt, mål og vægt. Overordentlig nyttig er en liste med lokalhistoriske noter udarbejdet under medvirkning af de to i bogens titel nævnte malmøske historikere.

Helge Paludan

Svend Larsen (†): Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17de århundrede. I-II. (Odense Bys Museer, 1965). 315 og 510 s.

Med museumsdirektør Svend Larsens doktordisputats gives et vægtigt bidrag til belysning af dansk lokalstyres mænd og deres økonomiske baggrund. Disputatsen bygger på et omfattende kildemateriale, hvor skifteprotokoller kan nævnes som meget væsentlige for undersøgelsen, dertil kommer tingbøger, rådstueprotokoller samt kæmner- og kirkeregnskaber. Her er behandlet perioden fra 1500-tallets slutning indtil år 1682, da regeringsmagten satte nye rammer for det lokale styre. Inden for dette tidsafsnit har kildematerialet sat visse grænser, og Odense er blevet det dominerende midtpunkt i fremstillingen, suppleret med rådmandslistes og biografiske oplysninger for Nyborg og Assens vedkommende.

Må vi således undvære en beskrivelse af flere fynske købstæders forhold, får vi til gengæld andet, som titlen ikke lover. Rådenes medlemmer var næsten udelukkende købmænd. Her

kan skelnes mellem købmænd, der opkøbte landbrugsprodukter og solgte varer til bønderne, og andre, der drev en ret omfattende udenrigshandel. Skifternes opgørelse af varelagre viser, hvilke områder de handlede med, og hvilke varer de førte. Nogle specialiserede sig i fine stoffer, som Fyns adelsdamer var købere til, andre handlede med stoffer, metalvarer og krydderier i broget mangfoldighed. Der var forretningsforbindelse med Lybæk, Hamborg og Amsterdam; fra ca. 1650 forsvinder Amsterdam, og Hamborg overtager dens plads, ligesom det også var via Hamborg, at engelske klædevarer nåede frem. Den talrige fynske adel var stoute aftagere af alle disse varer, og en tilsvarende undersøgelse ville næppe ret mange steder i landet give et så nuanceret billede. Her er mange brikker til en mosaik over dansk handels historie i 1600-tallet.

Ligeledes ved hjælp af skifterne kan indretningen af flere velstående borgerhjem findes beskrevet. Der anføres detaljerede og let overskuelige lister over møbler, husgeråd med mere. Også rummenes antal og placering er det i nogle tilfælde muligt at se. Hovedvægten i fremstillingen er lagt på at vise rådsaristokratiets stilling i forhold til byens øvrige borgere, hvad angår rettigheder og økonomiske vilkår samt tilknytning til tidligere rådsmedlemmer. I nogen grad viser første tredjedel af 1600-tallet sammenhæng mellem slægtskabsforhold og plads i rådet, men derefter er det udelukkende den økonomiske status, der er afgørende. Rådsmedlemmerne hørte i hele perioden til byernes mest velstillede borgere, uden dog absolut at udgøre toppen. Enkelte håndværkere var ansat lige så højt på skattemandtalisterne som de lavestansatte rådmænd, men

i øvrigt var der ingen forbindelse. En håndværker blev aldrig rådmand, og rådmænds sønner blev næsten aldrig håndværkere. Den stærke bevægelse i rådets sammensætning skabtes ved, at tidligere fogeder og købmandstjenere etablerede sig og eventuelt blev rådsmedlemmer, hvis deres økonomiske position tillod det. Flere svigersønner end sønner overtog bestående købmandshandler, og mange af dem var tilflyttere. Omkring 1620 begyndte en række landbrugs kriser. Fra 1640'erne var mange bønder ude af stand til at betale deres gæld, og efter 1660 noteredes tilgodehavender hos adelen hyppigt som uerholdelige. Dette sammen med indkvartering og plyndringer under krigen i 1650'erne slog købmændene ud. Deres varelagre er derefter ganske små, og de hverken yder eller kan selv opnå kredit. Flere rådmænd blev opfordret til at trække sig tilbage fra rådet på grund af deres økonomiske forhold. Selv store handelshuse viste sig svagt funderede. Da handel fra århundredets midte blev en dårligere levevej, foretrak mange købmands- og rådmænds sønner at blive fogeder og skrivere eller få en gejstlig uddannelse. Den kongelige indflydelse på byernes styre voksede samtidig med, at en ny gruppe overtog pladsen i rådet, undertiden direkte udpeget af kongen. For Nyborgs vedkommende havde lensmanden tidligere undertiden øvet indflydelse ved besættelsen af pladserne i rådet. Igennem det meste af det 17. århundrede kom tilflyttere til Odense og Nyborg og avancerede til rådsmedlemmer på lige fod med indfødte, mens det stillestående Assens rekrutterede mange blandt byens gamle slægter.

Til slut skal nævnes en række gode illustrationer, især gengivelsen af epitafier, hvor blandt andre de lokale

Hans Maler og Anders Mortensen Billedskærer viser det bedste, de formåede.

Anna Thestrup

Thorkild Hansen: Jens Munk. (Gyldendal, 1965). 391 s., ill.

Forfatteren Thorkild Hansen har udgivet et stort værk på næsten 400 sider om søfareren og kaptajnen Jens Munk. Bogen, der bygger på en del samtidige kilder, en omfattende litteratur og forfatterens egne iagttagelser, bl. a. under »Jens Munks Mindeekspedition 1964«, foretaget sammen med forfatteren Peter Seeberg, giver langt mere, end titlen lover. Man hører ikke blot om Jens Munk, hans familie og eventyrlige liv; man får også levende skildringer af livet, som det på hans tid tog sig ud i København, i flåden, i statsfængslet på Dragsholm; man hører om Kalmarkrigen, om Ove Gjeddes eventyrlige ekspedition til Ceylon 1618–23, om udforskningen af de nordlige have, om Christian 4. og flere af hans mænd. Alt er beskrevet i et smukt og elegant sprog, der nu og da kan minde om Johs. V. Jensens; det skildrer stemninger og naturen, det maler tiden og skæbnen, bliver flere gange helt ordsprogsagtigt. Adskillige steder synes formuleringen dog at være vel elegant: det er vel ikke rigtigt, at Danmarks historie siden 1620 blot har været nederlag (s. 15); eller at Kalmarkrigen er Danmarks sidste sejrige krig (s. 195); Jan Dircksen-stikkets »Hafnia Metropolis et Portus Celeberrimus Daniae« betyder ikke »den berømte, folkerige og festlige danske havneby København« eller »Wonderful Copenhagen« (s. 93). Men især synes nævnte dog at gælde i de tilfælde, hvor T. H. sætter Jens Munk op imod andre som en tilsidesat og miskendt mand. I skil-

dringen (s. 201) af Jens Munks hjemtransport 1613 af Christen Friis, den senere kongens kansler (ikke rigskansler), der havde været guvernør på Öland, udmaler T. H., hvorledes Jens Munk måtte rømme sin agterkahyt: »Munk maatte bide nedværdigheden i sig, der var ved denne lejlighed mindre forskel mellem ham og hans ringeste baadsmand end mellem ham og guvernørens børn«. Men guvernøren havde ingen børn, han blev først gift i 1614. Under omtalen (s. 224–25) af udnævnelserne til et togt mod sørøvere 1616 gøres der meget ud af at vise, hvorledes Jens Munk blev tilsidesat for adelige; det er dog ikke alle de nævnte, der var adelsmænd. I det hele må det siges, at skildringen af Jens Munks forhold til adelen og kongen, især i tiden efter den ulykkelige ekspedition til Hudson Bay 1619–20, ikke er ganske heldig. Jens Munk ses stadig som tilsidesat og forfulgt; hvad enten han fik opgaver eller ikke, det tolkes således, at han var i unåde hos kongen. T. H. er her bl. a. påvirket af en kilde, han selv delvis forkaster (s. 371–72). Men hvordan kan man sige, at Jens Munk var i unåde, når han dog blev udnævnt til admiral (1623), fik betroet vigtige opgaver, såsom ledelsen af togter til Vesterhavet og Norges kyster for at bekæmpe sørøvere, besigtigelser for kongen af bygninger, opsyn med orlogsflådens udrustning, kommandoer under Kejserkrigen osv. Kan man sige, at man skaffede sig af med Jens Munk på en pæn måde, at hans liv var forspildte muligheder, nederlag? Opgaven at hverve bådsmand i Nederlandene (s. 360), som han fik i 1621, var ikke, som det hævdes, grov, ringeagtet, tværtimod, det var et betroet hverv; således sendte Christian 4. kort før Kalmarkrigen den førnævnte guvernør på Öland, den senere kongens